

Nr 47.

Ankom till Riksdagens kansli den 12 maj 1910 kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om dels rätt till expropriation af vattenfall dels ock utvidgad koncessionslagstiftning med afseende å vattenfall och kraftstationer.

Lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft motionerna inom Andra kammaren,
nr 107 af herrar *Karl Staaff, Fridtjuv Berg, Jakob Pettersson, Ad. Wiklund, D. Persson, E. A. Nilson, Carl Jansson, G. Jansson, J. Bromée, K. G. Karlsson, Th. af Callerholm, Carl Carlson Bonde, Johan Ericsson, S. H. Kvarnzelius, L. Gust. Broomé, Frithiof Söderbergh, Joh. Ström, Ernst Beckman, Axel Schotte* och *Karl Starbäck* samt nr 88 af herr *Gust. Sandström*.

Herr *Staaff* m. fl. har i sin motion anfört följande:

»Vid riksdagarna 1908 och 1909 väcktes af undertecknad *Staaff* m. fl. motion i syfte att vinna utredning, i hvad mån och under hvilka villkor staten och eventuellt äfven kommuner må erhålla rätt till expropriation af vattenfall.

Motiveringen till 1908 års motion i förevarande ämne var af följande lydelse:

Riksdagen anhöll sistlidna år i skrifvelse till Kungl. Maj:t om framläggande af förslag till ändamålsenliga lagbestämmelser i fråga om grunderna och sättet för bestämmande af lösen vid jords eller lägenhets afstående för allmänt behof.

Emellertid vill det synas, som om expropriationslagstiftningen jämväl i annat afseende än det, som i denna skrivelse berördes, tillförläpade någon ändring.

Sålunda synes själfva rätten att expropriera, såvidt angår staten och måhända äfven kommunerna, i visst hänseende böra utvidgas. Expropriationsrättens omfång är i 1 § af kungl. förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof sålunda bestämd: »Där Konungen pröfvar nödigt, att jord eller lägenhet, som enskild man, menighet eller inrättning tillhör, begagnas skall, antingen till rikets försvar, till allmän väg, bro, hamn eller lastningsplats, till torg eller gata i stad, till uttappning eller sänkning af sjö, till strömrrensning, färled eller annan vattenledning, till allmän byggnad eller till dylikt allmänt behof, vare ägare pliktig att afstå hvad för ändamålet fordras; njute dock den, som härigenom skada lider, ersättning därför.»

Denna bestämmelse är efter vår mening för snävt tilltagen. Sedan genom senare tidens uppfinningar å elektroteknikens område vårt å vattenfall ganska rika land erhållit möjlighet att i stor skala förse kommuner, industri och handverk med elektrisk kraft, spörjer man sig med stigande bekymmer, huruvida, så som det för närvarande är ställt med vattenfallen, landets invånare och produktion verkligen skola kunna få den nytta af ifrågavarande betydande vattenrikedom, som vederborde.

Förhållandet är ju nämligen, att allenast en mindre del af vattenfallen — enligt gjorda beräkningar cirka 12 å 14 procent af landets hela vattenfallskraft — befinner sig i statens ägo, medan återstoden, d. v. s. den vida öfvervägande delen, är underlagd privat äganderätt. Den frågan framställer sig då, huruvida det är sannolikt, att denna väldiga, i privat ägo befintliga kraft också kommer att användas på det för invånarne och produktionen mest förmånliga sätt och särskildt, huruvida man kan påräkna, att den kommer att tillhandahållas till skäligt pris.

I detta afseende måste man tyvärr hysa stora farhågor. Om vattenfallskraften, förmedlad genom de elektriska ledningarna, kunde sägas vara underkastad fri konkurrens, är det gifvet, att priset skulle röna hälsosam inverkan däraf. Men det förhåller sig tydligen icke så. Då kraften icke lämpligen och utan stora kostnader kan öfverföras annat än till viss utsträckning, blifver förhållandet i stort sedt, att hvarje vattenfallsägare ensam så att säga ekonomiskt behärskar ett visst kringliggande område, där icke konkurrensen, utan det faktiska monopolet kommer att råda.

Trots detta skulle det icke vara alldeles uteslutet, att konsumenterna kunde erhålla kraft för skäligt pris, om man finge förutsätta, att vattenfallen fått stanna i de ursprungliga ägarnes händer. Men en monopolartad förvärfskälla drager med magnetisk styrka till sig spekulationen, och det är väl bekant, att spekulationen i vattenfall i vissa trakter af vårt land tagit stark fart. Får detta fortgå i afsevärd tid, torde all förhoppning vara ute, att vattenkraften, när den utnyttjas, skall betinga rimliga pris. Och hvad detta betyder i fråga om vår befolknings trefnad samt hela vår produktion och därmed våra möjligheter såsom industriidkande folk, behöfver ej sägas.

Under sådana förhållanden se vi ingen annan utväg, än att expropriationslagstiftningen undergår en sådan ändring, att vattenfall kunna, där det för den allmänna hushållningen finnes nyttigt, exproprieras. Huruvida några alldeles särskilda villkor för denna form af expropriation böra uppsättas, tilltro vi oss icke att afgöra, utan torde den frågan lämpligen upptagas vid den utredning, hvarom vi ärna anhålla.

Man kan spörja, huruvida ej en liknande nödvändighet visat sig de många länder i Europa, där vattenfall förekomma. Det är då att märka, att i dessa länder i allmänhet helt andra rättsregler i förevarande afscende råda än hos oss. Vattenfallen äro där till stor del lagda under det allmänna. Visserligen anses det allmänna ej alltid hafva på lämpligt och allmännyttigt sätt begagnat sig af denna fördel, utan alltför släpphändt upplåtit vattenfall till den enskilda spekulationen. En liflig rörelse pågår därför i åtskilliga länder för rättelse härutinnan. Men hufvudsaken är likväl, att det allmänna har hand öfver en stor del af landets vattenkraft. I ett land åter, där vattenfallen i allmänhet utgöra enskild egendom, synes det första som måste göras vara att bereda möjlighet för det allmänna att till större utsträckning och för rimligt pris förvärfva vattenfall.

I denna framställning hafva vi visserligen i främsta rummet haft vår tanke riktad på staten. Dock torde det af lättbegripliga skäl jämväl böra komma under öfvervägande, huruvida och under hvilka villkor kommuner böra erhålla möjlighet till expropriation af vattenfall.

I 1909 års motion i ämnet åberopades jämväl denna motivering.

I anledning af förstberörda motion och annan motion med liknande syfte hemställde 1908 års lagutskott, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvad mån och under hvilka villkor staten och eventuellt äfven kommuner kunde erhålla rätt till expropriation af vattenfall.

Hvad utskottet sålunda hemställt bifölls af Andra kammaren utan votering, men afslogs af Första kammaren med 70 röster mot 43, hvilka afgåfvos för bifall.

Vid 1909 års riksdag förnyade lagutskottet sin år 1908 gjorda framställning. Lagutskottets förslag bifölls jämväl denna gång af Andra kammaren, men afslogs af Första kammaren utan votering.

Under åberopande af ofvan anförda motivering tillika med de af lagutskottet för dess nämnda framställningar anförda skäl, tillåta vi oss hemställa, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvad mån och under hvilka villkor staten och eventuellt äfven kommuner må erhålla rätt till expropriation af vattenfall.»

Herr Sandströms motion.

Herr *Sandströms* motion är af följande lydelse:

»I samma mån som vattenkraftsindustrien under de senaste åren visat en allt snabbare utveckling, har frågan om koncessionsvillkoren för vattenfallens utbyggande för kraftstationer och för kraftledningarnas framdragande blifvit allt viktigare och tilldragit sig allt större intresse.

Som bekant finnes redan nu ett ganska utbildadt koncessionsförfarande i fråga om tillgodogörande af våra vattenfall, beroende på den mångfald af allmänna och enskilda intressen, som härvid kollidera med hvarandra och som behöfva regleras. Så fordras för det första alltid domstolens koncession eller medgifvande till vattenbyggnadens utförande. Denna koncession innefattar en mängd villkor och föreskrifter om sättet för byggnadernas utförande, tillåten dämmningshöjd, dammarnas skötsel m. m., och dessa villkor afse icke blott att trygga enskilde rättsägares intressen — nämligen deras, som ofvan eller nedan i vattendraget äga jord, fiske, vattenverk eller annan egendom — utan äfven att tillgodose vissa allmänna intressen såsom allmän farled, allmän flottled och vandringsfiskens framsläppande. Finnes i vattendraget kungsådra, hvilket är fallet med våra flesta strömmar och älfvar af någon betydighet, är det emellertid icke nog med domstolens medgifvande, utan då fordras därföretom koncession af Kungl. Maj:t, som därvid plägar föreskrifva nog så stränga villkor för skyddande af ofvannämnda allmänna intressen. Och om, såsom på senaste tiden blifvit allt vanligare, vattenfallet skall tillgodogöras i och för uppförande af kraftstation och tillhandahållande af elektrisk energi för belysning, verksdrift o. d., så kräfves i regel ytterligare en koncession af Kungl. Maj:t å rätten till kraftledningarnas framdragande. Denna sista koncessionsskyldighet föreligger emellertid icke i fråga om kraftledningar af viss mindre spänning, liksom ej heller beträffande

ledningar under jorden eller — annat än undantagsvis — i fråga om ledningar, som till hela sin sträckning utföras på egen mark. Koncessionen beviljas för fyrtio år i sänder och afser i främsta rummet förekommande af de faror, hvilka äro förenade med anläggningar af ifrågasvarande slag, men åsyftar äfven, enligt hvad uttryckligen framhölls vid tillkomsten af den lag af den 27 juni 1902, hvori ifrågasvarande koncessionsplikt fastställdes, tillgodoseende af det allmännas intresse.

Under senaste åren har upprepade gånger framhållits behovet af ändring i nu gällande koncessionsvillkor och tillägg af nya villkor. De sålunda ifrågasatta nya koncessionsvillkoren hafva afsett *dels* att trygga den kraftkonsumerande industriens och allmänhetens intressen, *dels* realiserande af vissa statsekonomiska och socialpolitiska önskemål.

Så anhöll Riksdagen i skrifvelse af den 28 maj 1907, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, på hvilket sätt betryggande garantier för *kontraktsenligt* utnyttjande af elektrisk energi skulle kunna genom lagstiftning eller eljest beredas afnämare af sådan energi. Då trygghet för beståndet af dylika leveranskontrakt icke ansågs kunna beredas genom inteckning i vattenfallsfastigheten, ifrågasattes i nämnda skrifvelse, att kontraktets bestånd borde säkerställas genom koncession på kraftanläggningen. Denna fråga är ännu beroende på Kungl. Maj:ts pröfning.

Vid nästföregående års riksdag gjordes i ett flertal motioner framställning om skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag rörande ytterligare koncessionsvillkor, delvis af synnerligen vidtgående beskaffenhet. I dessa motioner framhölls med skärpa, hurusom kraftkonsumenternas rätt och intressen ingalunda vore tillräckligt tryggade därigenom, att garanti erhöles för kontraktsvillkorens tillgodonjutande under kontraktstiden, utan att härutöfver erfordrades, att staten genom koncessionen bereddes tillfälle att reglera kraftpriserna äfven efter kontraktstidens utgång och dymedels hindra, att allmänheten och den kraftkonsumerande industrien oskäligt uppskörtades. Men dessutom framställdes eller antyddes hvarjehanda önskemål af socialpolitisk och statsekonomisk art, ytterst åsyftande ett sådant innehåll i koncessionen, att därigenom i större eller mindre grad möjliggjordes vattenfallens socialisering och ekonomiska exploatering af staten. Sålunda ifrågasattes, att själfva *förvärfvet* af ett vattenfall skulle göras beroende af koncession, att koncessionsafgift skulle erläggas till staten eller ock denna förbehållas rätt att vid koncessionstidens slut utan lösen öfvertaga kraftanläggningen, att i hvarje fall koncessionsafgift borde föreskrivas för kungsådrams tillgodogörande, att koncessionen äfven i

fråga om vattenfallets utbyggande borde begränsas till viss tid, åtminstone i fråga om kungsådran, att staten under alla förhållanden borde förbehållas rätt att inlösa vattenfallet och kraftstationen o. s. v.

Lagutskottet tillstyrkte på grund af motionerna begäran om utredning angående nya och ändrade koncessionsvillkor, hufvudsakligen till tryggande af kraftkonsumenternas intressen, och dess hemställan bifölls i denna del af Andra kammaren. I Första kammaren däremot afslogos motionerna öfver hela linjen. Att döma af hvad som yttrades vid frågans behandling i nämnda kammare, synes någon realbehandling af de särskilda sins emellan ganska olika yrkandena knappast hafva förekommit, utan samtliga i motionerna gjorda framställningar skurits öfver en kam och betraktats såsom ett led i ett systematiskt arbete på den privata äganderättens undergräfvande och afskaffande. Och i den oreflekterade skräcken härför fingo äfven de mest moderata framställningarna, som afsågo skydd för den kraftkonsumerande industrien, dela de öfrigas öde.

Det lider efter min mening intet tvifvel, att åtskilliga af de i förra årets motioner ifrågasatta nya koncessionsvillkoren äro ägnade att väcka starka betänkligheter. Så är särskildt fallet med krafvet, att antingen en årlig koncessionsafgift skall utgå till staten eller hela kraftanläggningen vid koncessionstidens slut tillfalla staten utan lösen. Detta skulle onekligen icke blott innebära en kränkning af äganderätten, utan äfven från statsekonomisk synpunkt säkerligen medföra öfvervägande skadliga verkningar, såsom ägnadt att i hög grad fördröja och försvåra tillgodogörandet af den nationalegendom, som vi äga i våra vattenfall. I det hela kan man i diskussionen om koncessionsfrågan inom och utom riksdagen spåra en benägenhet att å ena sidan öfverskatta det ekonomiska värdet af vattenfallet i dess naturliga skick samt å andra sidan förbise betydelsen för det allmänna af vattenfallens snara tillgodogörande. Att så sker, kan nämligen ofta för det allmänna vara af större vikt, äfven ekonomiskt, än huruvida vattenfallet är i statens eller enskilds ägo.

Dessa invändningar träffa emellertid i ingen mån yrkandet på koncessionsvillkor till skydd för den kraftkonsumerande industrien och allmänheten. Ju mera vattenkraften och den däraf alstrade elektriska energien börjar ersätta ångkraften, desto angelägnare måste det vara att tillse, att den nya kraftkällan kommer hela landet och dess industri till godo. För ett lands ekonomi och konkurrensförmåga med utlandet är det af afgörande vikt att äga billig krafttillgång. Och då vi äro nog lyckliga att i våra vattenfall äga en kraftkälla, som för en mycket lång framtid är mer än tillräcklig att tillgodose alla våra industriella behof,

är det en samhällsangelägenhet af högsta vikt, att denna kraftkälla ställes till industriens och allmänhetens förfogande till så billigt pris, som de naturliga förutsättningarna medgifva, och att, *om* faror för dess onödiga fördyrande yppa sig, man resolut vidtager nödiga åtgärder för dessas undanröjande.

Finnes då någon verklig fara för vattenkraftens onödiga och oskäligen fördyrande? För besvarande af denna fråga torde det vara tillräckligt att erinra, att tillhandahållandet af elektrisk energi, alstrad genom vattenkraft, enligt sakens natur *är* och *bör vara* ett monopol för kraftstationens innehafvare. Det *är* ett monopol därför, att en kraftledning icke utan orimliga kostnader kan dragas längre än en viss begränsad sträcka. Hvarje kraftstation kan därför behärska endast ett visst område omkring stationen, och kan i regel icke med fördel draga konkurrerande ledningar inom området för andra aflägsna kraftstationer. Och det *bör* vara ett monopol, därför, att det skulle innebära ett stort nationalekonomiskt slöseri, om de kraftstationer, som undantagsvis äro så belägna, att de kunna konkurrera, skulle draga korsande ledningar inom hvarandras områden. Materielens och anläggningens dyrhet skulle göra ett dylikt förfarande opraktiskt och oekonomiskt. Och detta äro ägarne af vattenfallen och kraftstationerna säkerligen nog kloka att inse. Den sannolika utvecklingsgången blir därför, att dessa, i stället för att till egen skada genom konkurrens nedbringa kraftpriserna och fördyra anläggningarna, komma att uppdelat landet och den konsumerande industrien sig emellan, så att hvarje kraftstation behärskar sitt monopoliserade område. Nästa steg är kraftbolagens sammanslutning i truster, och det är många omständigheter, som göra vattenkraftindustrien mer än de flesta industrier speciellt lämpad för trustbildning.

Huru uppenbar denna vattenkraftindustriens monopolställning än synes vara, så hafva försök icke saknats att förneka densamma. Så har man invänt, att staten, som äger många af våra största vattenfall, skall genom sin konkurrens kunna hindra trustbildning och oskäligen kraftpriser. Men huru skall detta gå till? Staten äger för närvarande, om man från ser dess omtvistade anspråk på en del vattenfall i Norrland, blott 14 à 15 procent af landets vattenkraft. En god del däraf kommer säkerligen att behöfva tagas i anspråk för statens egna behof, främst elektrificeringen af statsjärnvägarna. Återstoden kommer icke att blifva tillräcklig att drifva effektiv konkurrens med de enskilda kraftnäten, äfven i de fall, där dylik konkurrens med hänsyn till kraftstationens läge vore möjlig. Och det är förut påpekadt, att en sådan konkurrens under alla förhållanden är oekonomisk och opraktisk. Statens kraft-

stationer komme nog att få sina rayoner för kraftdistributionen, liksom de enskilda måste ha sina.

Vidare har man invändt, att konkurrensen med ångkraften bör vara tillräcklig att hålla prisen på elektrisk energi nere på skälig nivå, i synnerhet som ångmaskinerna blifvit och blifva allt mer bränslebesparande, allt efter som tekniken förbättras på detta område. Detta har ju sin riktighet, men äro icke vattenkraftindustriens hjälpmedel föremål för samma tekniska förbättringsarbete? Och finnes det någon rimlig anledning att antaga, att teknikens framsteg på detta område skall gå långsammare än på ångmaskinens? Det för frågan afgörande är, att stenkolen förefinnas i begränsad mängd, och att man, om man ser en lång framtid till mötes — och detta måste man göra, då det gäller förebyggande lagstiftningsåtgärder — ovillkorligen måste räkna med en successiv stegring af stenkolspriserna. Den omständigheten, att priset på ånghästkraften ännu i långa tider kommer att beteckna gränsen för det pris, som kan betingas för den elektriska hästkraften, innebär sålunda på intet sätt någon garanti för att ej de elektriska kraftpriserna med monopolets hjälp kunna uppdrivas långt öfver hvad som med hänsyn till de naturliga förutsättningarna är skäligt.

Slutligen har man framhållit — och som det vill synas, icke utan fog — att det *hittills* icke visat sig, att ägarne af kraftstationerna sökt oskäligt uppskörta sina konsumenter. Tvärtom, säges det, ha en mängd af nu existerande kraftleveransaffärer svårigheter att få debet och kredit att gå ihop och kunna under inga förhållanden sägas hafva någon oskälig vinst af sin rörelse. Detta må nu hafva sin riktighet, men orsakerna härtill äro af tillfällig och öfvergående art. Den elektriska kraftindustrien är ännu i sin begynnelse, har ännu ej på långt när öfvervunnit alla tekniska svårigheter och har i de flesta fall ännu ej erhållit afnämare till hela den kraft, för hvilken kraftstationen är afsedd. Vid det första förvärfvandet af kundkretsen är det naturligt, att abonnenterna erbjudas möjligast goda och billiga villkor. Men hvem garanterar att så blir förhållandet, när den första kontraktstiden om 20, 30 à 40 år utgått, och kraftens afnämare kunna ställas i valet mellan att betala afsevärdt höjda priser eller ock med betydande olägenhet och kostnad öfvergå till ångkraft? Det är icke för de *närmaste* åren faran för oskäliga kraftpriser hotar, utan för *framtiden*, och det är med hänsyn till *denna*, som man har att träffa sina mått och steg. Det är ej de nuvarande priserna, som skola regleras, utan de, som man har att befara af den framtida utvecklingen. Huruvida den omständigheten, att faran sålunda tilläfväntas ej är *omedelbart* öfverhängande, bör för-

anleda därtill, att man kan se tiden an och tillsvidare uppskjuta statens ingripande, det är en fråga för sig, till hvilken jag sedermera skall återkomma.

Det låter sig alltså icke förnekas, att vattenkraftsindustrien och den därpå grundade elektriska kraftleveransen redan är, men ännu mer i framtiden kommer att blifva *monopoliserad*. Den prisreglerande faktor, som konkurrensen innebär, kommer således att vara väsentligen utesluten. Den kraftkonsumerande allmänhetens och industriens intressen fordra då ovillkorligen, att prisregleringen åstadkommes på annat sätt, d. v. s. genom statens ingripande. Det är ett rätt egendomligt förhållande, att man under diskussionen om denna fråga vanligen får höra dem, som motsätta sig ett dylikt statens reglerande ingripande, tala å *industriens* vägnar och i det hela uppträda så, som om här föreläge en strids- och intressefråga mellan staten å ena sidan och hela industrien å andra sidan. Man förbiser gärna, att den kraftproducerande och den kraftkonsumerande industrien i denna fråga ha skarpt skilda intressen. Den ena har intresse att af sina kraftanläggningar draga så stor inkomst, som omständigheterna medgifva, den andra att erhålla sin kraft till möjligast billiga pris. Det är gifvetvis det senare intresset, som mest sammanfaller med samhällsintresset och är mest förtjänt af tillgodo-seende. Att äfven den kraftproducerande industrien måste hafva sin skäligena inkomst, är en gifven sak, men man får ej förbise, att denna industris samhällsnytta just består i och betingas af dess förmåga att tillhandahålla den öfriga industrien *billig* kraft. En kraftindustri, som oskäligt fördyrar kraftpriserna, är i högsta grad samhällsskadlig och ruinerande för landet. Kraftindustrien bör och måste vara den öfriga industriens tjänarinna, men icke dess härskarinna.

Om det alltså är klart, att staten måste ingripa och på något sätt reglera kraftprisen, så blir frågan, huru detta lämpligen bör ske. Flere sätt äro tänkbara och äfven tilläpade i utlandet. Ett är att i koncessionen fixeras en viss maximiinkomst för kraftstationen, med bestäm-melse, att öfverskjutande inkomsten skall tillfalla abonnenterna. Men den gifna påföljden häraf blir, att kraftstationens ägare, sedan maximiinkomsten blifvit uppnådd, saknar intresse att ytterligare utveckla och uppdrifva affären. Denna olägenhet undanröjes i viss mån, om man, såsom också förekommer, låter öfverskottet fördelas mellan kraftleveran-tören och abonnenterna. Men därvid kvarstå andra svårigheter, särskildt i fråga om grunderna för vinstens rättvisa fördelning mellan abon-nenterna.

Den lämpligaste och vanligast anlitade utvägen torde vara, att staten förbehålles rätt att hindra kraftleverantören att godtyckligt drifva priserna i höjden antingen genom fastställande af maximaltariffer eller genom fixerande af priset för hvarje särskildt fall, när framställning härom göres. Som bekant har man hos oss i ett analogt fall redan anlitat detta medel, nämligen vid de enskilda järnvägarna. Dessa äro enligt sakens natur i väsentlig grad monopolaffärer, och för att hindra den trafikerande allmänhetens obehöriga uppskörtande genom monopolet ingår alltid i järnvägskoncessionen förbehåll om rätt för staten att fastställa maximitariffer för frakttaxorna.

Nu har man, särskildt inom teknikerkreter, med mycken styrka framhållit, att det är förenadt med hart när oöfverkomliga svårigheter att åstadkomma maximaltariffer på detta område. Grunderna och formerna för debiteringen af den elektriska strömmen äro, säges det, af så mångfaldigt varierande slag, att de icke låta sig hänföras till och jämföras med en maximaltariff. Utan tvifvel ligger det mycken sanning häri. Men huru stora dessa svårigheter än må vara, så äro de säkerligen icke *oöfverkomliga* — desto mindre, som frågan synes vara löst i utlandet, där dylika maximaltariffer på åtskilliga ställen förekomma. Och huru mångskiftande de olika debiteringsgrunderna vid ett och samma verk än kunna vara, så måste dock under dem alla ligga en gemensam kalkyl, en objektiv beräkningsgrund. Och med ledning af denna måste prisernas skälighet kunna kontrolleras. Kan detta ej ske genom för vissa grupper af leveranssätt fastställda maximitariffer, så får saken ordnas så, att priserna kontrolleras och godkännas af staten i hvarje särskildt fall. Hela saken är så viktig, att den ej får falla på betänkligheter af dylik art. Gifvetvis komma äfven andra svårigheter att möta frågans lösning, särskildt därutinnan, att en viss begränsning af leveransområdena äfvensom skyldighet i viss omfattning att fortfarande tillhandahålla kraft åt förut anslutna abonnenter kan blifva nödig att föreskrifva, men äfven dessa svårigheter måste kunna öfvervinnas hos oss lika väl som det lyckats i utlandet.

Det synes mig själfklart, att staten vid denna reglering af kraftpriserna måste förfara ytterst grannlaga, ja till och med liberalt, så att kraftindustrien icke beröfvas en fullt skälig inkomst af sin rörelse. Ett motsatt förfarande skulle icke blott vara obilligt och oberättigadt, utan äfven ytterst skadligt för det allmännas intresse, såsom ägnadt att verka hämmande på vattenkraftens tillgodogörande och industriens utveckling. Man torde emellertid sakna anledning att befara, att staten skall missuppfatta och missbruka denna sin uppgift. Så har ej heller

skett i fråga om kontrollen öfver järnvägarnas trafiktaxor eller andra statens kontrolluppgifter.

Ett annat syfte som med ett utvidgadt koncessionsförfarande kan och bör vinnas, är underlättandet af statens förvärf af kraftkällor och kraftstationer. På senare åren har den meningen börjat allt mera tränga igenom, att det är riktigt och fördelaktigt, att de största och viktigaste af våra naturtillgångar — grufvor, skogar och kraftkällor — äro i allmän ägo och därigenom undandragna den privata spekulationen. Det torde ej heller kunna förnekas, att produktion och leverans af elektrisk kraft synnerligen väl lämpa sig för statsdrift. Men ett dylikt förvärf får icke — såsom från vissa håll ifrågasatts — ske genom öppen eller maskerad konfiskering utan mot full ersättning. En särskild form för ett sådant statens öfvertagande af kraftkällor, som anses behöfliga för det allmänna, skulle kunna erhållas genom en utvidgning af expropriationsrätten, men denna torde endast kunna få en tämligen begränsad användning. Lämpligare synes vara att anlita samma utväg, som redan tillämpats i fråga om de enskilda järnvägarna. Beträffande dessa förbehåller sig staten som bekant i koncessionen rätt att lösa till sig banan för visst pris. Detta är, om inlösen sker inom tio år från banans anläggning, hela anläggningskostnaden med tillägg af fem procent ränta å anläggningskostnaden, men med afdrag af uppkommen nettobehållning. Sker inlösen senare, betalas en summa, motsvarande två gånger nettobehållningen af trafiken under de sista tio åren före inlösendet. En liknande bestämmelse skulle efter min mening utan olägenhet kunna införas i koncessionsvillkoren för kraftanläggningar. Dock torde därvid böra iakttagas, att inlösningsvillkoren i dessa fall måste göras något liberalare än i fråga om järnvägarna. En järnväg anlägges som bekant sällan i syfte att erhålla direkt vinst af det däri nedlagda kapitalet. Det är de lokala trafikbehofven, som framkalla järnvägen, och de aktier, som tecknas för dess bringande till stånd, lämna i regel under många år ingen utdelning. En statsinlösen, som ger hela anläggningskostnaden med fem procent ränta, måste därför anses mycket tillfredsställande. Ett vattenfalls utbyggande och en kraftstations anläggning sker däremot alltid i direkt vinstsyfte, och därför böra inlösningsvillkoren rättas därefter, om man vill undvika, att statens lösningsrätt skall verka hämmande på vattenfallens tillgodogörande. Bestämmas emellertid lösningsvillkoren ej alltför knappa, skall med all säkerhet lösningsrätten icke komma att verka som ett hinder för kraftindustriens utveckling.

Beträffande frågan, huruvida koncessionen bör fästas vid själfva kraftkällan och kraftstationen, eller om det är tillräckligt, att den fästes

vid kraftledningarna, så vill det synas, som om det senare skulle vara tillfyllest, därest man med koncessionen icke vill vinna annat mål än kraftprisernas reglering. Men vill man därjämte bereda staten rätt till inlösen af anläggningen, så måste koncessionsvillkoren fästas jämväl vid vattenfallets utbyggande och kraftstationens uppförande. Ett dylikt tillvägagående läser ej heller kunna möta några betänkligheter ur den synpunkten, att det skulle vara mera betungande för vattenfallsägaren, än om koncessionen fästes blott vid kraftledningarna. Utgår man därifrån, att koncessionsvillkoren i båda fallen måste göras fullt effektiva, så torde det vara tydligt, att kraftindustriens intresse blott är beroende på koncessionsvilkorens innehåll, men icke därpå, huruvida de formellt häfta vid den ena eller andra delen af anläggningen.

Då behovet af kraftprisernas reglering och af en statens inlösningsrätt torde vara detsamma, vare sig kraftstationen är baserad på ett vattenfall eller på annan kraftkälla, torde den nu ifrågasatta koncessionen böra tillämpas på alla slags kraftstationer, oberoende af kraftkällans beskaffenhet.

Nu har man, såsom här ofvan påpekats, velat göra gällande, att åtminstone ännu inga sådana missförhållanden i fråga om kraftpriserna yppat sig, att statens ingripande kan anses vara af behovet påkalladt. Man bör därför, har det sagts, låta anstå med koncessionslagstiftningar, till dess de missförhållanden, man därmed vill träffa, faktiskt gjort sig gällande. Det är redan förut framhållet, hurusom dessa på kraftindustriens monopolställning grundade missförhållanden enligt sakens natur icke visa sig genast vid kraftanläggningens tillkomst och uppgörandet af de första abonnentkontrakten. Då råder ju ännu en viss konkurrens. En person, som tänker anlägga en fabrik, drifven med elektrisk kraft, kan på förhand förhandla med olika kraftleverantörer om kraftpriset och låta det fördelaktigaste anbudet medverka vid bestämmandet af fabriken förläggning i närheten af den ena eller den andra kraftstationen. Men är fabriken väl en gång förlagd därstädes och det gäller att antingen vid kontraktstidens utgång få kontraktet förnyadt på skäligen villkor eller att under kontraktstidens fortgång få behöflig ökning i kraftleveransen, då först är fabriksägaren helt och hållet i kraftleverantörens våld. Det är naturligt, att dylika situationer ännu icke hunnit i någon afsevärd mån inträda — därtill är den elektriska kraftindustrien ännu för ny — men hvad framtiden kommer att bära i sitt sköte, är lätt att förutse.

Det är särskildt två skäl, som synnerligen starkt tala för att icke

ett ögonblick dröja med denna lagstiftning, om man öfver hufvud anser den nyttig och nödig.

Det ena skälet ligger däri, att om man dröjer med koncessionslagstiftningen, till dess de befarade missförhållandena redan i någon större skala visat sig, man icke kan undgå att göra lagstiftningen *retroaktiv* för att kunna komma industrien till någon effektiv hjälp. Detta åter betyder ett brutalt ingripande i uppkomna rättigheter och ingångna aftal, som i och för sig är föga önskvärdt, om ock stundom oundvikligt. Måste ett ingripande i och för reglering af kraftpriserna förr eller senare äga rum, borde väl alla vara ense därom, att detta bör ske med minsta möjliga kränkning af bestående rättigheter. Men härför förutsättes, att lagstiftningen kommer till stånd, innan de förhållanden, som den afser att förebygga, hunnit i någon större omfattning inträda.

Det andra skälet är detta. Det är som bekant en viktig fråga för vattenkraftsindustrien att få våra nuvarande ytterst bristfälliga vattenrättslagar utbyta mot en modern och praktisk lagstiftning. Förslag härtill äro redan utarbetade af vattenrättskommittén och väntas komma att framläggas för 1911 års riksdag. Antagandet af dessa förslag med däri förekommande vidsträckta expropriationsrättigheter för vattenfallsägarne kommer att i hög grad underlätta vattenfallens tillgodogörande och öka deras värde. Då det nu vid förra årets riksdag visat sig, att intresset för en eventuell koncessionslagstiftning i Första kammaren är mycket ringa, medan å andra sidan af naturliga skäl intresset för de ifrågasatta reformerna i vattenrättslagstiftningen i samma kammare är synnerligen stort, så torde enda möjligheten att inom en öferskådlig framtid få koncessionslagstiftningen genomförd, om man eljest anser den önskelig, vara att behandla den i sammanhang med och göra den till villkor för antagandet af de nya vattenrättslagarna. Det är därför af största vikt, att koncessionsfrågan omedelbart utredes, så att den kan föreläggas Riksdagen samtidigt med lagförslaget på vattenrättsområdet. Ty sker icke detta, torde man, med hänsyn till den vikt, Andra kammaren visat sig lägga vid behovet af kraftprisernas kontrollering, hafva att vänta, att vattenrättsreformen måste uppskjutas i afbidan på koncessionsfrågans utredning och framläggande. Men ett dylikt uppskof med den viktiga reformen vore från alla synpunkter att beklaga, och bör därför om möjligt förekommas genom koncessionsfrågans utredning före nästa års riksdag.

Det synes mig slutligen som om vattenkraftsindustriens intressenter borde hafva ett direkt intresse af denna frågas ändamålsenliga lösning.

Det största hindret för erhållandet af industriidkare som abonnenter å den elektriska kraften är utan tvifvel den osäkerhet, som för närvarande råder i fråga om leveransvillkoren för framtiden. Denna osäkerhet blir endast delvis undanröjd genom det säkerställande af leveransvillkoren under kontraktstiden, hvars möjliggörande för närvarande är föremål för Kungl. Maj:ts pröfning. Förr än åtgärder träffats, som för kraftafnämarna bereda trygghet för tillgodonjutande på rimliga villkor äfven utöfver kontraktstiden af den kraft, hvarpå de baserat sina industriella anläggningar, förr kan någon tillslutning i stor skala af större industriidkare såsom kraftbolagens kunder svårligen ske. Dessa industriidkare skola till dess fortfarande föredraga att bibehålla ångkraften, därest de icke äro i tillfälle att förvärfva och utbygga ett lämpligt vattenfall för egen räkning. Det vill därför synas, som om äfven kraftindustriens målsmän borde hafva sitt speciella intresse af, att den ifrågavarande utredningen snarast möjligt kommer till stånd.

På grund af hvad jag ofvan anfört, hemställer jag vördsamt, att Riksdagen måtte besluta hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning, huruvida och i hvad mån staten må kunna genom utvidgad koncessionslagstiftning med afseende å vattenfall och kraftstationer beredas *ej mindre* tillfälle att kontrollera och reglera priserna för leverans af elektrisk energi från kraftstationer till afnämare *än äfven* rätt att mot skäligen ersättning inlösa kraftstationen med kraftkälla och ledningar.»

Utskottets
yttrande.

Då gällande förordning angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof medgifver expropriation af jord och lägenhet, torde däraf framgå, att äfven vattenfall kan enligt förordningen utgöra föremål för expropriation, så snart sådant allmänt behof föreligger, som är förutsättning för expropriationsrätten. Att i fråga om dessa allmänna förutsättningar en precisering och utveckling af gällande lag i olika afseenden är af nöden, synes med hänsyn till efter förordningens tillkomst inträdda förändrade förhållanden tydligt och har äfven vid olika tillfällen af Riksdagen framhållits. Som bekant är också frågan härom föremål för utredning af den s. k. expropriationskommittén, hvars arbeten väntas inom kort vara avslutade.

De i den nu förevarande motionen framställda yrkanden gå emellertid vida utöfver de principer, som hittills ansetts böra ligga till grund för expropriationslagstiftningen.

Medan nämligen enligt gällande lagstiftning för expropriation erfordras förhandenvaro af ett behof, som i viss eminent mening är allmänt, skulle den nu påyrkade expropriationsrätten till vattenfall kunna till

förmån för staten och kommunen begagnas, när helst det för den allmänna hushållningen funnes nyttigt. En dylik rätt för det allmänna kan utskottet icke finna annat än synnerligen hämmande för den enskilda företagsamheten och det enskilda initiativet, som sålunda skulle, äfven om blott utsikt till ett behof i framtiden föreläge, och kanske utan hänsyn till nedlagdt kapital och omsorg om en gagnelig verksamhet, vara hotadt af möjligheten, att stat eller kommun önskade begagna sin rätt att komma i besittning af vattenfallet och den därtill möjligen hörande anläggningen.

Hvad särskildt angår kommunerna anses det, som bekant, förenligt med gällande kommunallagstiftning, att desamma inköpa vattenfall, så så snart viss del af ett sådant erfordras för kommunens räkning, men i vinst- eller spekulationssyfte använda en dryg återstod af den därifrån hämtade kraften. Vid sådant förhållande skulle den nu af motionärerna påyrkade expropriationsrätten för kommunerna kunna gifva anledning till missbruk från deras sida, hvilka, samtidigt som de skulle kunna skada den enskilde, stode i tydlig strid med principerna för en sund kommunalpolitik.

Af anförda skäl har utskottet icke ansett sig kunna tillstyrka den i herr *Staafts m. fl.* motion gjorda framställning.

Utskottet öfvergår därefter till det i herr *Sandströms* motion berörda ämnet om utvidgad koncessionslagstiftning med afseende å vattenfall och kraftstationer.

I 2 § af lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, med däruti genom lagen den 31 augusti 1907 gjorda ändringar, stadgas som följer: »Vill någon utföra elektrisk anläggning, där största effektiva spänningen öfverstiger tvåhundraftio volt, räknadt, om jordledning användes, mellan en ledning och jorden och i annat fall mellan två ledningar, söke Konungens tillstånd till företaget; dock vare sådant tillstånd ej erforderligt, där anläggningen till hela sin sträckning förlägges inom byggnad eller inhägnad gård eller under jordytan, ej heller där anläggning, som icke berör allmän väg eller allmän farled, utföres på egen mark samt antingen afståndet från ledning, som skall framdragas ofvan jordytan, till boningshus eller annan vid gård uppförd byggnad eller tomtplats eller trädgård öfverstiger tjugumeter eller, om dylik ledning skall framgå på mindre afstånd än nu är sagdt, ägaren sådant medgifvit. — — Tillstånd, hvarom i denna paragraf sägs, må af Konungen meddelas endast för viss tid, ej öfverstigande fyrtio år. Meddelas det sökta tillståndet, föreskrifver Konungen, under

förbehåll af enskild rätt, på hvilket sätt och under hvilka villkor anläggningen må utföras och nyttjas.» Tillstånd, hvarom sålunda stadgats, erfordras alldeles oberoende däraf, huruvida vederbörande jordägare lämnat sitt samtycke till anläggningens utförande eller expropriation för ändamålet påkallas. I 2 § af Kungl. Maj:ts nådiga stadga om elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring den 31 december 1902 har föreskrifvits, att, utöfver hvad i nyssberörda lag för vissa fall stadgats angående skyldighet för den, som vill utföra elektrisk anläggning, att till anläggningen söka Konungens tillstånd, sådan skyldighet skall åligga den, som vill framdraga elektrisk ledning för belysning eller arbetsöfverföring inom område för vattentrafikled, järnväg eller allmän väg. Tillstånd erfordras här oberoende af om ledningen framdrages öfver eller under jorden. Särskilda säkerhetsföreskrifter för utförandet och användandet af elektriska anläggningar hafva meddelats förutom i nämnda stadga i en af kommerskollegium utfärdad kungörelse af den 1 mars 1904.

Af det anförda framgår, att enligt gällande lagstiftning koncession i regel erfordras för distribution af elektrisk kraft. Antalet af de af Kungl. Maj:t enligt ofvanberörda lag beviljade koncessioner utgjorde den 1 januari 1910 360. Enligt hvad som framhölls vid tillkomsten af oförmälda lag, afser densamma icke blott att genom koncessionsvillkor förekomma den fara, som är förbunden med anläggningar af ifrågasvarande slag, utan äfven att genom uppställande af vissa bestämmelser vid koncessionernas meddelande och särskildt deras begränsning till viss tid kunna föreskrifva nya, utaf senare uppkomna samhällsbehof dikterade villkor för dem.

I skrifvelse den 28 mars 1907 anhöll Riksdagen, att Kungl. Maj:t måtte låta föranstalta om utredning, på hvilket sätt betryggande garantier för kontraktsevenligt utnyttjande af elektrisk energi skulle kunna genom lagstiftning eller eljest beredas afnämare af sådan energi samt, i den mån Riksdagens medverkan till lagstiftning i ämnet erfordrades, för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kunde gifva anledning. I denna skrifvelse uttalas den förmodan, att det berörda viktiga ändamålet ej torde kunna vinnas annorledes än på koncessionsvägen. Det riktas där äfven uppmärksamheten på, hurusom man äfven i vårt land varit betänkt på att efter utlandets föredöme i koncessionerna införa villkor af mera allmän art, hvilka skulle kunna i särskilda afseenden betrygga såväl det allmännas som konsumenternas intresse. I anledning af denna skrifvelse inför numera Kungl. Maj:t alltid i de koncessioner, som beviljas enligt berörda lag, innefattande vissa bestämmelser

om elektriska anläggningar, följande föreskrift: »Anläggningens innehafvare skall vara skyldig iakttaga de allmänna bestämmelser i fråga om leverans af elektrisk kraft från anläggning af nu ifrågavarande slag, som framdeles kunna blifva af Kungl. Maj:t utfärdade.»

I de utlåtanden af sakkunnige, som öfver denna Riksdagens skrifvelse afgifvits, har enstämmigt betonats, att reglerande af kraftprisen genom ingripande från det allmännas sida vore en synnerligen ömtålig fråga, samt att stora tekniska och praktiska svårigheter därvid mötte. Uti det af statens inspektörer öfver elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring i ämnet afgifna yttrande af den 14 mars 1910 har för vinnande af det med nämnda skrifvelse afsedda syfte bland annat framhållits nödvändigheten af en öferskådlig teknisk-ekonomisk statistik öfver hela landets kraftöfverföringsindustri samt hemställt, att inspektörerna måtte erhålla i uppdrag att verkställa en sådan.

Från den kraftkonsumerande industriens eget håll har icke heller, utskottet veterligen, anspråk på kraftprisernas reglerande af staten, åtminstone ej något mer allmänt, framkommit. Hvad man från dylikt håll kräfvat är, att sådan säkerhet för den elektriska kraftens tillgodonjutande erhålles, hvars vinnande närmast åsyftas i ofvanberörda riksdagsskrifvelse den 28 mars 1907.

Gentemot krafvet på maximaltariffer framhålles, förutom de särskilda af motionären berörda svårigheterna att i olika fall och under olika naturliga och tekniska förutsättningar finna lämpliga sådana, att äfven på detta område en sund konkurrens är det bästa sättet att reglera och hålla nere priserna. Ofta finnes nämligen onyttjad vattenkraft, tillhörig andra ägare, i närheten af distributörernas anläggningar. Och lika viktigt som att erhålla vattenkraften från närmaste håll anses synnerligen ofta vara att få den från ett vattenfall, som genom förefintliga utbyggnads- och regleringsmöjligheter lämpar sig för den art af kraftkonsumtion, hvarom är fråga. Härvid spelar äfven in den af det tekniska framåtskridandet följande allt större möjligheten att bättre utnyttja vattenkraften, samt att vid kraftens öfverförande använda högre spänningar och längre afstånd, direkt proportionella mot spänningen. Konkurrensen med ångkraften tillerkännes i ifrågavarande hänseende jämväl stor betydelse, då man antager, att kostnaderna för dammanläggningar och andra vattenbyggnadsarbeten till följd af arbetsprisernas fortgående höjning skola förblifva i stigande, medan vid ånganläggningar dels maskinkostnaden, som härvid är relativt mera betydande, anses

kunna genom tekniska framsteg nedbringas, dels ock utsikten ökas att för kraftens frambringande använda annat bränsle än stenkol. Härtill kommer, att man för att vinna ett ekonomiskt godt resultat af de dyrbara vattenkraftanläggningarna är hänvisad till att snarast möjligt skaffa kraftstationen en stor afsättning. Kapitalet, som erfordras för ett vattenfalls utnyttjande, måste nämligen redan från början nedläggas på en vattenkraftanläggning, då däremot vid en ångcentral anläggningen och det härefter erforderliga kapitalet successivt kan ökas. De ekonomiska förhållandena göra det därför till en nödvändighet, att man äger möjlighet att utsträcka den elektriska kraftens afledande till platser, där större konsumtion ifrågakommer. Om hvarje vattenkraftstation endast tillmättes ett visst begränsadt område, inom hvilket den kunde vinna afsättning, skulle detta därför ofta vara liktydigt med att för lång tid göra kraftstationen till en oräntabel affär.

Den fria konkurrens, som sålunda äger och anses böra äga rum i fråga om leverans af energi för industriens behof, finner man föga jämförlig med förhållandena i fråga om de enskilda järnvägarna, för hvilka koncession meddelas bland annat för att skydda från konkurrens och därigenom skapa ett monopol, hvilket just är förutsättningen för deras privat- och nationalekonomiska bärkraft. Att vid fråga om koncession å vattenkraftens användande anlägga en synpunkt, som skulle föranleda koncessionsvägran, så snart vattenkraften icke leddes från närmaste håll, torde väl däremot i allmänhet icke utan stor fara låta sig göra. Vid fråga om annan kraft än vattenkraft kan väl en sådan synpunkt knappast komma i betraktande.

Motionären har framhållit, att några sådana missförhållanden i fråga om kraftpriserna — åtminstone icke i någon afsevärd mån — ännu icke yppat sig, att statens ingripande för deras reglerande kunde anses vara af behovet påkalladt. Detta torde äfven vara den allmänna meningen. Det har fastmer hvad vattenkraftanläggningarna angår visat sig förenadt med svårighet att förränta och amortera de dryga kostnaderna.

Vid anförda förhållanden och då, såsom ofvan framhållits, i de koncessioner å elektriska anläggningar, som lämnas, förbehåll göres med hänsyn till bestämmelser angående leverans af elektrisk kraft, hvilka framdeles kunna komma att meddelas, håller utskottet före, att med åtgärder från statens sida för kraftprisernas reglerande lämpligen bör anstå i afbidan åtminstone på att meningarna hunnit mera stadga sig angående lämpligheten och möjligheten af en dylik reglering. I hvarje fall synes utan fara kunna ytterligare afvaktas den utredning,

som med anledning af Riksdagens ofvanberörda skrifvelse den 28 mars 1907 pågår.

Med afseende å motionärens yrkande på lösensrätt efter viss tid för staten såsom koncessionsvillkor i fråga om de af honom åsyftade anläggningarna gäller hvad utskottet ofvan anfört emot den påyrkade expropriationsrätten för staten till vattenfall. En dylik rätt, äfven utöfvad med den varsamhet, som motionären för sin del synes förorda, skulle uppenbarligen i hög grad ytterligare öka den för industrien och näringslivet skadliga osäkerhet på vattenlagstiftningens område, som sedan länge varit allmänt öfverklagad och som alltmera hotar att förkväfvad det enskilda initiativet i vårt land på detta område.

Att kräfvad koncession för utbyggandet af vattenfall, där fråga ej är om kraftens distribution, eller för andra kraftanläggningar än elektriska, synes från motionärens egen utgångspunkt öfverflödigt. Öfverföring af annan än elektrisk kraft förekommer som bekant i jämförelsevis liten utsträckning.

På grund af hvad utskottet ofvan anfört, får utskottet hemställa,

1:o) att herr Staaffs m. fl. förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda, samt

2:o) att herr Sandströms ifrågavarande motion icke heller måtte föranleda någon Riksdagens åtgärd.

Stockholm den 9 maj 1910.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.

Reservationer.

Beträffande utskottets hemställan under 1:o):

Herrar *Widén, Pettersson* från Södertälje, *Lindhagen, Jansson* i Edsbäcken, *Ersson, Berggren* och *Persson* i Borrby hafva anfört följande:

»Det är uppenbart, att för staten och äfven för kommunerna ofta är af synnerlig vikt att besitta erforderlig vattenkraft för tillgodoseende af de anläggningar och andra anstalter, som af dem för samfärdsel, belysning, drifkraft eller andra anordningar för allmänt väl böra anordnas. Att här föreligger ett sådant allmänt ändamål, som bör kunna grunda en expropriationsrätt, synes oss likaledes obestridligt.

En rätt till expropriation i dylika händelser af vattenfall torde dock ej vara medgifven i gällande expropriationslag, och i hvarje fall är det otydligt, hur det därmed förhåller sig.

Man kan också tänka sig, att, såsom motionärerna ifrågasatt, det jämväl kan uppstå ett allmänt behof att afbryta eller förekomma ett utnyttjande af vattenkraft, som användes eller befaras kunna användas på ett för befolkningen och produktionen oförmånligt sätt. Under nuvarande förhållanden synes oss dock denna sak lämpligast ordnas genom en utveckling af koncessionssystemet, hvilket ämne upptagits äfven vid denna riksdag i en af herr Sandström väckt motion.

Med stöd af hvad sålunda anförts hemställes,

att Riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvad mån och under hvilka villkor staten och eventuellt äfven kommuner kunde erhålla rätt till expropriation af vattenfall.»

Beträffande utskottets hemställan under 2:o):

Herrar *Widén, Pettersson* från Södertälje, *Lindhagen, Jansson* i Edsbäcken, *Ersson* och *Berggren* hafva under hänvisning till den af herr Sandström i hans motion anförda motiveringen yrkat,

att Riksdagen måtte besluta hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida, i hvilken omfattning och under hvilka villkor koncessionslagstiftning bör, utöfver hvad för närvarande äger rum, införas med afseende å vattenfall och kraftstationer, afsedda för leverans af elektrisk energi.

Herr *Olsson* i Broberg har begärt få antecknadt, att han icke deltagit i behandlingen af detta ärende inom utskottet.
